

2. 11 лет тюрьмы для экс-президента: как Атамбаев провалил операцию "Преемник". URL: <https://www.dw.com/ru/11-лет-тюрьмы-для-экс-президента-как-атамбаев-провалил-операцию-преемник/a-53941735>
3. «Stop ханституция». Возле Белого дома проходит митинг против новой Конституции и за роспуск парламента. URL: <https://limon.kg/ru/news:74001?from=limon&place=search&sth=84e5a65d9540005e76a63edd1a00311b>

О.В. Кириченко

к.і.н.,

старший науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЕВОЛЮЦІЯ ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НЕЗАЛЕЖНИХ КРАЇН БАЛТІЇ ПІСЛЯ РОЗПАДУ СРСР

Аналізується роль політичних еліт у формуванні історичної політики в Литві, Латвії та Естонії. Виокремлюються три періоди в розвитку історичної політики в прибалтійських державах. Проблеми політизації минулого розглядаються у зв'язку з подіями політичного життя та міжнародних відносин. Обґрунтовується висновок про посилення тенденції до просування балтійських «версій минулого» на загальноєвропейський рівень. В даному процесі прибалтійські еліти відіграють помітну роль, вибудовуючи взаємодію з елітами Східної Європи, експертними і політичними колами Західної Європи та США.

Ключові слова: Балтія, Литва, Латвія, Естонія, політичні еліти, історична політика, політика пам'яті, політизація історії, політичний вимір історії, тоталітаризм, нацизм, комунізм, радянська окупація.

Historical Values Evolution of the Independent Baltic Countries after the Collapse of the USSR

The article analyzes the influence of Lithuania, Latvia, and Estonia political elites on the formation of regional historical policy. Three periods in the formation of the historical policy in the Baltic countries are defined in the study. Politicization of the past issues are investigated in the relation to events in political life and in the international arena. The author concludes that the tendency to include the Baltic "versions of the past" to the pan-European agenda is consolidating. In this process, the Baltic elites occupy a prominent

place, developing cooperation with the Eastern European elites, Western European and American experts, and political circles.

Key words: *Baltic, Lithuania, Latvia, Estonia, political elites, historical politics, politics of memory, politicization of history, political dimension of history, totalitarianism, nazism, communism, soviet occupation.*

Тлумачення історії є невід'ємним елементом державного будівництва, визначаючи зміст ідеологічного забарвлення даного процесу. У Східній Європі після розпаду СРСР політичний вимір історії набув особливо яскравого характеру.

Історична політика, втілювана елітами країн Балтії, презентує даний процес у концентрованому вигляді. Незалежні Литву, Латвію та Естонію часто-густо відносять до так званого «лімітрофного простору», який має небагато або слабко виражені історичні ознаки сучасної державності.

Виниклий «дефіцит історії» веде до самоідентифікації країн Балтії на нинішньому етапі як «Європа, але не зовсім Європа», зумовлюючи необхідність всеохоплюючої роботи з винахідництва нової історії своєї державності.

Країни Балтії після розпаду СРСР перетворилися на передовий рубіж у застосовуваній Сполученими Штатами на пострадянському просторі так званої «стратегії перемелювання» для послаблення потенційних сил протидії американським інтересам. Піддатливість до американських рекомендацій накладає відбиток на політику балтійських еліт та обумовлює інструментальний підхід до історії, робить затребуваною її політичну «адаптацію».

Перший етап історичної політики в країнах Балтії охоплює період від початку 1990-х до початку 2000-х років, це час формування нових політичних режимів балтійських держав і зміцнення вектору на інтеграцію в євроатлантичний простір. На хвилі «співаючих революцій» в балтійських державах до влади прийшли так звані «політики моралі» – представники

наукової і творчої інтелігенції. Дії «політиків моралі» були спрямовані, в першу чергу, на символічне оформлення нових політичних режимів, де факто винахідництво та одержавлення націоналізму. Етнічний фактор активно використовувався як ресурс політичної мобілізації в Прибалтиці ще до виходу зі складу СРСР у 1991 році при створенні паралельних органів влади.

На першому історичному етапі відбулося оформлення доктрин «повернення на Захід» та «радянської окупації», які слугували засобом консолідації електорату та легітимації балтійських еліт, що прийшли на заміну комуністичного керівництва.

Запит на історичну політику виник, головню, в нового політичного керівництва, яке гостро потребувало ресурсів задля ідеологічного обґрунтування свого перебування при владі та нового політичного курсу. В Прибалтиці була проголошена доктрина континуїтету, затверджуючи зв'язок нових політичних режимів з урядами періоду незалежності до Другої світової війни. Центральне місце в доктрині континуїтету посіли ідеологеми «повернення на Захід» та «радянської окупації». До середини 1990-х років позиції «політиків моралі» головню послабились. Більшість нових керівників, що прийшли до влади, ще донедавна були частиною партійної номенклатури.

Нові балтійські керівники зіткнулась з необхідністю зміцнення влади в умовах політичної та економічної трансформації, яка супроводжувалась нестабільністю. Обраний новими елітами Латвії та Естонії шлях виключення національних меншин з політичного процесу втілювався в інститут «негромадян». Негромадяни були позбавлені політичних, економічних і соціальних прав, ними стали практично всі мешканці, що не були нащадками довоєнних латвійських і естонських громадян. Негромадяни отримали статус «радянських емігрантів», чисельність яких,

за деякими оцінками, сягала до 40% від загального населення Латвії початку 1990-х років і до 30% в Естонії.

На початковому етапі сторична політика в країнах Балтії здобуває стрімке інституціональне оформлення. Під патронатом відновлених держав створюються спеціалізовані інститути, музеї, комісії, покликані просувати і твердо охороняти конкретну історичну інтерпретацію, яка з часом набувала все більшого сакрального статусу.

Балтійські національні парламенти ініціювали створення комісій з підрахунку завданої шкоди від «радянської окупації». «Спадщина комунізму» стає універсальною внутрішньополітичною відповіддю балтійських еліт на поточні проблеми в економіці та інституціональному розвитку. Подолання «спадщини комунізму» перетворилося й на спосіб примирення демократичної ідеології, необхідної елітам для інтеграції на Захід, з державним етнонаціоналізмом.

На тлі європейської і євроатлантичної інтеграції балтійських країн активізувалася критика з боку впливових міжнародних організацій стосовно численних порушень прав людини.

Точкою відліку другого етапу в розвитку історичної політики в Прибалтиці став вступ Литви, Латвії та Естонії до ЄС та НАТО у 2004 році.

Всупереч поширеним очікуванням, європейська і євроатлантична інтеграція не призвела до зниження конфронтаційності історичної політики в балтійських державах. Альтернативу євроінтеграційним процесам втілювали дискусії про «балтійську ідентичність» трьох країн на основі «історичного регіону Балтії», проте вони залишились на периферії уваги регіональних політиків.

Балтійськими елітами на постійній основі проводилася робота з перетворення «спротиву окупаціям» у середині ХХ століття в найвищу цінність. Досягнення «історичної справедливості» здійснювалось через

заперечення попереднього режиму, в тому числі й шляхом криміналізації альтернативних оцінок, із введенням процедури люстрації тощо.

Відчуття невизначеності після вступу в ЄС і НАТО, яке започаткувало низку внутрішньополітичних криз, мало наслідком посилення «антитоталітарної» риторики політичних еліт. Процеси європейської і євроатлантичної інтеграції балтійських держав співпали в часі з демократичними «кольоровими революціями» на пострадянському просторі, які спонукали до нової хвилі політизації історії у Східній Європі.

В якості меж започаткування третього етапу в розвитку історичної політики країн Балтії може розглядатися рубіж 2010-х років. Головною тенденцією третього етапу стає просування балтійськими елітами своїх «версій» минулого на загальноєвропейський рівень.

До діяльності у відстоюванні «історичної справедливості» залучаються міжнародні майданчики ОБСЄ, Європейського парламенту, ПАРЄ, Європейського суду з прав людини, Парламентської асамблеї НАТО тощо. Європейський парламент 12 травня 2005 року схвалив резолюцію щодо підсумків Другої світової війни, вказуючи на «масштабні страждання несправедливість, тривалу соціальну, політичну та економічну деградацію, пережиті націями-полоненими, що опинилися по східний бік залізної завіси».

ПАРЄ 22 червня 2005 року прийняла резолюцію із закликом до Росії сплатити компенсації «особам, депортованим з окупованих країн Балтії, та їхнім нащадкам». Процеси європейської інтеграції впродовж останніх десятиліть сприяли замиренню і активному діалогу «національних версій» минулого в Західній Європі.

Формування так званої «постнаціональної культури пам'яті», що передбачала плюралізм тлумачень минулого, відбувалося на основі визнання здебільшого спільної провини європейських держав за Голокост.

Вступ країн Східної Європи в ЄС спричинив до поступової трансформації усталеної моделі. Відбулося загострення полеміки довкола історичних тем на тлі просування східноєвропейськими державами «національних» історій, в яких балтійські країни виступили жертвами «двох тоталітаризмів» – «нацистського» та переважно «радянського».

Історичні суперечності співпали з прагненням балтійських еліт підвищити свій статус, розширити ресурсні можливості в межах Євросоюзу, що призвело до активізації історичної політики на загальноєвропейському рівні. Зусилля представників балтійських держав з активізації історичної політики концентрувались як на рівні інституцій ЄС, так і на міждержавному рівні країн Східної Європи.

Більш широкі можливості для просування власної «історичної програми» перед балтійськими елітами відкрились у зв'язку з Революцією Гідності в Україні. Подальші російська анексія Криму і війна на Донбасі спричинили зростання недовіри та скорочення наукових і дипломатичних контактів між Євросоюзом і Росією.

Наднаціональний рівень історичної політики в Прибалтиці постав новим майданчиком для реалізації апробованих попередніх підходів, що розвиваються на національному рівні.

Відбуваються й більш фундаментальні зсуви: заполітизоване тлумачення минулого закріплюється на законодавчому рівні, набуваючи нормативного, загальнообов'язкового характеру. Основною тенденцією третього історичного етапу стало піднесення теми прирівнювання комунізму до нацизму на загальноєвропейський рівень.

Політики балтійських країн активно використовують політичну карту «жертв тоталітарних режимів». Головним адресатом балтійських еліт у прагненні домогтися «історичної справедливості» виступає саме Захід, тоді як образ «російської агресії і тоталітаризму» слугує лише засобом для політичного розкручування проблеми.

Основними тенденціями в розвитку історичної політики у країнах Балтії є реалізація їхніми елітами політичного розрахунку на комбінування «комплексу провини» та «зовнішньої загрози». Головною метою балтійських еліт залишається підтримання підвищеної уваги на Заході до історичної долі держав Балтії і отримання додаткових ресурсів. Активна історична політика балтійських еліт виправдовує системне обмеження в правах нацменшин у Прибалтиці, слугуючи зовнішньополітичним важелем.

Відмова балтійських країн від ролі «форпосту» («прифронтових держав») у боротьбі зі «східною загрозою» та історичним минулим «тоталітаризмів» призвела до формування інституціональної пастки і черевата глибокими внутрішньополітичними кризами.

Активна історична політика закладена в основу легітимності не лише політичного режиму, але й політичної системи балтійських держав у цілому. На поточному етапі спостерігається тенденція до збільшення конфронтаційності історичної політики країн Балтії та Східної Європи. На даний час одна з головних цілей історичної політики балтійських еліт – вплив на громадську думку країн Євросоюзу з тим, аби вкоренити уяву про рівність між нацизмом і комунізмом.

Є підстави вважати, що по мірі продовження конфронтаційної історичної політики простір маневру для коректування поточного курсу балтійських еліт поступово скорочуватиметься.

Зіткнення геополітичних інтересів великих світових держав в Європі слугуватиме подальшому посиленню жорстокості історичної політики, впроваджуваної владними групами країн Балтії, та дедалі більш рішучим спробам закріплення її ідеологем на загальноєвропейському рівні.

Використані джерела та література:

1. Историческая политика в XXI веке // под ред. А. Миллера, М. Липман. Москва, 2012.

2. Hobsbawm E. Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality. Cambridge University Press, 2012.
3. Ачкасов В.А. «Политика памяти» как инструмент строительства постсоциалистических наций. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2013. № 4. С. 106-123.
4. Миллер А.И. Историческая политика и ее особенности в Польше, Украине и России. *Отечественные записки*. 2008. 5 (44).
5. Mälksoo M. Liminality and Contested Europeanness: Conflicting Memory Politics in the Baltic Space. *Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration* / ed. by Berg E., Ehin P. Ashgate, 2009. P. 65-83.

І.І. Мудрієвська
к.і.н.,
науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

СПЕЦИФІКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Досліджено специфіку енергетичної політики Естонської Республіки у пострадянський період. Зазначено, що Естонія є однією з найбільш енергетично незалежних серед балтійських держав через наявність власних ресурсів, а також урізноманітнення маршрутів постачання енергії та енергоносіїв. Проаналізовано те, як Естонія співпрацює у тісній координації з країнами Балтії з метою стати частиною енергетичного ринку ЄС. Простежено розвиток відновлюваної енергетики в країні і зроблено висновок про значні досягнення Естонії в цій сфері.

Ключові слова: *Естонська Республіка, енергетична політика, сланцева промисловість, відновлювана енергетика, електроенергія.*

Energy Policy Specifics of the Republic of Estonia in the Post-Soviet Period

The energy policy specifics of the Republic of Estonia in the post-Soviet period are studied in the article. The author notes that Estonia is one of the most energy independent among the Baltic States due to the availability its own resources, as well as to the diversification of energy and energy sources supply routes. The study analyzes how Estonia cooperates in close coordination with the Baltic States in order to become part of the EU energy market. The